

PROUDHONIN AJANKOHTAISUUDESTA

STEPHEN CONDIT: **Proudhonist Materialism and Revolutionary Doctrine**. Sanday-Orkney 1982, 43 s.

Suomessa asuva Doctor of Philosophy Stephen Condit on julkaissut mielenkiintoisen teoksen *Pierre Joseph Proudhonista* (1809—65). Teos on anglosaksisten perinteiden mukainen mielipidekirja. Miksi teos Proudhonista? Proudhon oli anarkisti, mikä tarkoittaa tässä yhteydessä ennen muuta keskitetyn ja byrokraattisen valtio- ja hallintojärjestelmän vastustajaa ja antiautoritaarista ajattelijaa. Hän tähdensi pienimuo-

toisen tuotannon ja vapaan assosioitumisen sekä tuottavan työn merkitystä yhteiskunnallisen rationaalisuuden toteutumisessa. Hän vastusti luksusta ja omaisuuden haalimista — ne rappeuttavat ihmistä moraalisesti ja sitovat ihmiset toisiinsa epämoraalisin perustein. Proudhon voitaisiin nyt nimetä byrokratian vastustajaksi ja vaihtoehtoliikkeiden kannattajaksi, joka pyrki asettamaan aineelliset arvot oikealle sijalle ja korosti ekologisesti ja yhteisöllisesti mielekästä elämäntapaa.

Condit pohtii aluksi Proudhonin materialismin poliittis-filosofista luonnetta ja hän tulkitsee sen 'eettiseksi materialismiksi'. Se on luonteeltaan ei-autoriitaarinen ja ei-ohjelmallinen. Edelleen hän erittelee Proudhonin metodia. Hän pitää sitä tavallaan hermeneuttisena. Materialismin rinnalla tai ohessa on otettava huomioon se oletus, että kulttuuri ja sosiaalinen todellisuus tulevat ymmärretyiksi sitä kokeville merkitysten avulla. Tietomme sosiaalisesta todellisuudesta kehkeytyy jatkuvassa tulkinnassa ja osanotossa todellisuuden kehitykseen. Käytännöllisen toiminnan myötä syntyy uusia merkityksiä ja ihminen voi vaikuttaa yhteiskunnan kehitykseen. Tämä vaikuttaminen voi olla moraalista. Proudhon vetoaa ideaaleihin, mutta torjuu ajatuksen tietyistä ideaalista, jota kohden yhteiskuntaa yritetään voimakeinoin ohjata. Ideaalit ovat kuten luonnonoikeudellisessa teoriassa ja varhemmin stoalaisuudessa ikuisia arvoja, joiden mukaisesti inhimillisiä potentiaaleja voidaan kehittää eettisillä valinnoilla.

Condit arvioi myös Proudhonin ajatusten tarkoitusta. Koska läntisten runsauden yhteiskuntien haavoittuvuus on tullut yhä ilmeisemmäksi, Proudhon saattaa ajanmitaan tulla yhä ajankohtaisemmaksi. Proudhon korosti työn merkitystä ja aineellisten resurssien oikeata käyttöä, vaatimattomuutta ja rationaalisuutta. Tuhlaus on todelliselle hyvinvoinnille destruktiivista, koska se ei edistä ihmisarvoa, oikeudenmukaisuutta ja tasa-arvoa. Condit kuvaa sitä, mitä Proudhon ymmärtää omistamisella ja hallinnalla. Omistaminen on hallintaa, se on luonnollista oikeutta, jonka puitteisiin kaikki yhteisöt on organisoitava. Oikeantyyppinen hallinta ei ole okkupaatiota, haltuunot-

toa (kuten *Locke* esitti), vaan se on työtä ja muokkaamista, kehittämistä. Työ on välttämätöntä, mutta se on myös luovaa ja se voi vapauttaa ihmisen jos työn tulokset jaetaan tasavertaisesti. Tämänkaltaisen yksilön autonomian kehitys on mahdollinen vain autonomisissa sosiaalisissa yhteisöissä. Proudhon saattoikin liittää tuntuun ajatukseensa »omistaminen on varkaudesta» sen kanssa näennäisesti ristiriitaisen tunnuksen »omistaminen on vapautta».

Lopuksi Condit kuvaa Proudhonin yhteiskuntafilosofian keskeisiä periaatteita. Tasa-arvo on hänen yhteiskuntafilosofiansa tärkein käsite. Se on ideaali, jota voidaan todellisuudessa lähestyä. Ideaalin hahmottamista varten tarvitaan konstruktivisia käsitteitä, jotta yhteisön jäsenet voivat vapautua antinomioista. Proudhonilla on kolme yhteiskuntasysteemiä konstruoivaa käsitettä: mutualismi, federalismi ja anarkismi. Mutualismi on talouden organisoiva käsite. Se merkitsee vastavuoroista, tasavertaista vaihtoa autonomisten ja yleensä omavaraisten taloudellisten yksilöiden välillä. Se on taloudellisen yhteistyön muoto, osuustoiminnallinen talouden organisaatiomalli. Federalismi on mutualismin poliittinen muoto. Proudhon kuvaa federalismin yhteiskuntasopimukseen perustuvana organisaatiomuotona, jossa autonomiset sosiaaliset yksiköt sopivat yhteistyöstä yhteisten tarpeitensa tyydyttämiseksi. Se on puite tai kanava vaihtoa varten. Condit arvioi, että Proudhon ei esitä sitä niinkään hallintomallina, vaan pikemminkin jonkinlaisena vaihtoehtona. Siksi Proudhon ei tarkasti eritele erilaisia federatiivisia yksiköitä (sitä, milloin ne ovat alueellisia, paikallisia, kunnallisia jne. yksiköitä). Kolmas organisoiva periaate, anarkismi, ei ole niinkään instituutioihin, vaan yksilöihin liittyvä periaate. Se on intellektuaalisen kehityksen osoitin. Se ei ole utooppinen uni tai doktriini valitsevien instituutioiden kumoamiseksi. Se on eettinen asenne, joka vetoaa vastuuseen kehittää yhteiskuntaa rationaalisten periaatteiden mukaan.

Johtopäätökseksi Condit tiivistää sen, että proudhonismi tarkoittaa eettistä vastuuta, joka perustuu ei-doktrinaariseen osallistumiseen ja kehitystyöhön. Anarkistinen

asenne tarkoittaa tällöin ennen muuta sitä, että mikään todellisuus ja mikään oppi ei ole niin hyvä, että se sulkeisi pois analyytisen ja eettisen opposition.

Palaan kysymykseen Proudhonin materialistisuudesta. Sen jälkeen kun *Marx* ensin väiteltyään Proudhonin kanssa henkilökohtaisesti tuomitsi Proudhonin pikkuporvarilliseksi sosialistiksi ja idealistiksi, väite materialistisuudesta tuntuu uskaliaalta. Vielä uskaliaammalta tuntuu liittää tähän määre eettinen. Eettinen materialismi — onko se vain teennäinen käsite, näennäisdialektinen terminologinen muunnelma? Proudhon itse ei antanut käsityksilleen tällaista leimaa, vaan hän päinvastoin kiisti materialistisuutensa. Termit ovat Stephen Conditin ja hän käyttää niitä tietyssä tarkoituksessa. Hän tulkitsee Proudhonin anarkismin sellaiseksi materialismiksi, jolle voitaisiin antaa myös eettisen teorian leima. Hän esittää tämän termin antiteesinä vulgaarille materialismille, joka yksinkertaisella tavalla redukoii yhteiskunnan kehityksen sen aineellisen perustan kehityksen heijastukseksi. Lisäksi hän väittää, että marxismi syyllistyy samaan, vaikka se yrittääkin antaa myös ideologisille ja henkisille kehitystekijöille oman sijansa. »Tavanomainen materialismi» on Conditin mukaan yhteiskunnan aineellisen kehityksen ja sen vaikutuksen alla kehittyvien struktuurien analyysia, joka jää puutteelliseksi, koska se johtaa lopulta vain yhteiskunnan kehityksen kontrollin vaatimukseen ja suunnittelun vaatimukseen. Tämä ei vielä riitä. Jos analyysi jää vain tälle tasolle tuloksena on, että arvot redukoidaan taloudellisen kehityksen ja sosiaalisen kontrollin välineiksi. Tältä perustalta voi syntyä vain sosiaaliteknologiaa.

Condit väittää, että Proudhon välttää tämän virheen, koska hänen anarkisminsa on antiautoritaarista ja ei-ohjelmallista. Ensimmäisessä tapauksessa kysymys on minkä tahansa auktoriteetin vastustamisesta yksilön ja kollektiivin autonomian puolustamiseksi silloin kun ne ovat »oikealla asialla». Toisessa tapauksessa myönteiseksi seikaksi on katsottu se, että Proudhon ei esitä mitään selkeää ohjelmaa taloudellisten organisaatioiden kehitystä varten. Proudhon torjuu tietyn mallin ja tuleva kehitys jätetään yksilön ja erilaisten kollektiivien eettisen vastuun asiaksi. Hän pyrkii etsimään sellaisia omistamisen ja hallinnon muotoja, jotka ensin turvaavat elämisen ehdot ja sen lisäksi antavat ihmiselle hänen luovan kapasiteettinsa käytön mahdollisuuksia.

Vastaaventyyppinen on väite Proudhonin metodin hermeneuttisuudesta. Äkkinäinen vastaväite on helppo esittää. metodi, joka on materialistinen ja hermeneuttinen on melkoisella varmuudella jonkinlainen sekasotku, jossa jommallekummalle perimälle tehdään hallaa. Näin jyrkkää kantaa meidän ei ole kuitenkaan syytä ottaa. Voimme nähdä, että Stephen Condit on Proudhonin ajatusten pohjalta tehnyt ajatuskokeen ja hän on esittänyt erään mahdollisen tulkitatavan, jonka yksityiskohtainen tutkiminen vaikuttaa kiinnostavalta. Hän pyrkii kuvaannollisesti sanoen liudentamaan materialismia henkítieteellisen tradition suuntaan. Hän katsoo, että Proudhon itse asiassa jatkaa Rousseauin viitoittamaa linjaa, pyrkimystä eliminoida yksilön ja yhteisön väliset konfliktit ideaalisten arvojen avulla niin, että yksilö voi säilyttää omanarvontuntonsa. Tämä on Conditin hahmottaman eettisen materialismin perspektiivi.

Marxilaisen voi olla vaikea pureksia näin joustavaa dialektiikkaa, liian nopealta tuntuva ajatuksenjuoksua. Tästähän Marx »Filosofian kurjuudessa» (1847 — teos on vastine Proudhonin teokseen »Taloudellisten ristiriitojen systeemi eli kurjuuden filosofia» vuodelta 1846) syytti Proudhonia. Hän kritisoi tämän näennäisdialektisia hypäyksiä. Marxin kritiikki oli hyvin ankaraa, ehkä ainakin osaksi myös Proudhonin omasta vivahteikkaasta kirjoitustyylistä johtuen. Proudhonista tie on johtanut pikkuporvarilliseen sosialismiin ja revisionismiin. Proudhon oli ei-akateeminen kirjailija ja lehtimies, joka yleensä tunnetaan vain Marxin kritiikin kohteena. Elämäntavasta ja vaihtoehtoliikkeistä kiinnostunut sosiologia saattaa löytää hänen ajatuksistaan joitakin positiivisia viitteitä mikäli Conditin tulkitaan on uskominen. Toisaalta Proudhonin ajatustapa on sosiaalipoliittinen ja hän on kirjoittanut teoksen sosiaalisesta kysymyksestä. Poliittisen filosofian harrastajat saattavat löytää Proudhonin anarkismista kiin-

nostavia teoriahistoriallisia yhtymäkohtia. Proudhonin systeemikäsitteet (mutualismi, federalismi ja anarkismi) ilmentävät 1800-luvun lopun yhteiskuntafilosofien tapaa kuvata yhteiskuntaa yleisin käsittein. Viite löytynee Ranskan valistusajan filosofiasta ja Ranskan vallankumouksen ideaaleista. Vastaavanlaista kolmijäsennystä käytti myöhemmin vielä esimerkiksi Steiner sosiaalista kysymystä koskevassa teoksessaan.

Condit on käyttänyt lähinnä teosta »Mitä on omaisuus?» vuodelta 1840. Hän on käyttänyt myös jonkin verran suomalaisia lähteitä, mm. *Juntusen* ja *Mehtosen* kirjaa ja *Allardtia*. Condit on hahmotellut kuvan Proudhonista järkipärisiin yksilöllisiin ja yhteisöllisiin tavoitteisiin pyrkivän etiikan edustajana. Proudhonin anarkismia voisi tämän kuvan perusteella luonnehtia rationalistis-eettiseksi. Esitetty anarkistinen asenne on läheistä sukua *Fichten* ja kriittisen teorian intellektuaaliselle asenteelle. Samalla sen tavoite on subjektiivinen rationaalisuus käytännöllisessä uudistustyössä, jonka ongelmatilanne voisi olla esimerkiksi seuraava. »Mitä hyötyä on aatteista jos hampaita särkee, astiat ovat tiskaamatta

ja nurkissa on pölyä monta senttiä» (näin mieltii *Juhani Pusan* romaanin »Suolan maku» ammattiyhdistysmiehes lakon tiimellyksessä). Proudhonilaisen anarkismin ahkeruuteen vetoavassa toimintamallissa tällaista ongelmatilannetta ei pitäisi syntyä.

Condit ei toki ylistä Proudhonia. Hän näkee Proudhonin ajatuksissa heikkouksia ja ongelmia. Niistä vakavin on ilman muuta Proudhonin pohdintojen keskeneräisyys. Oivaltavat ajatukset saattavat johtaa moneen suuntaan, jolloin pohdinnan loogisuus joutuu koetukselle. Sama ongelma voi tulla Conditin oman pamfletin eteen. Hän on rakentanut ajatuskokeen, joka tuntuu jännevältä, mutta joka saattaa Proudhonin tarkemman tutkimisen jälkeen osoittautua pulmalliseksi. Kirjasesta jää kaipaamaan hive- nen tarkempaa Proudhonin teoriahistoriallisen aseman kuvausta. Teos ikäänkuin olettaa Proudhonin ajatukset tunnetuiksi. Tämä ehto ei ainakaan monen suomalaisen lukijan kohdalla tule täytetyksi. Parhaimmillaan kirjanen ehkä olisikin jonkin laajemman teoksen, esimerkiksi jonkin kokoomateoksen, osana.

Arto Koho